

Сл. 1. Деизис, централни део деизисне плоче. — Fig. 1. Déisis, partie centrale de la plaque de Déisis.

ДЕИЗИСНА ПЛОЧА ГЕОРГИЈА МИТРОФАНОВИЋА У СТУДЕНИЦИ

У црквници светог Николе у манастиру Студеници налази се део старог иконостаса — деизисна плоча. Она је раније стајала у Краљевој цркви, а приликом недавнр извршене конзервације манастирског комплекса и уређења ризнице постављена је у цркви светог Николе.¹ Не улазећи у питање поставке студеничке ризнице, овом приликом желимо да истакнемо да је излагање деизисне плоче у цркви светог Николе била врло добра идеја. Преостали. фрагмент иконостаса логично је функционално постављен и у естетском погледу лепо делује истичући се на белим површинама зидова, на којима се сачувало само неколико фресака из XIII века.² Изванредно пропорционално уклапање овог дела иконостаса у ентеријер цркве светог Николе наводи нас на помисао да је он доспео на место које му је првобитно било намењено и где је некада стајао. Мере иконостаса и цркве међусобно одговарају. Деизисна плоча је широка 2.42, а црква 2.75 м. (с

тим што су пиластри криви па се местимично сужава распон између њих). У зидовима су приликом конзерваторских радова нађени отвори за греде иконостаса, те се из тога да закључити да је црква св. Николе имала иконостас.

У Каталогу ризнице манастира Студенице ова деизисна плоча помиње се под бројем 29, као део иконостаса из XVI века и домаћи рад. Поред димензија, дат је опис употребљених боја и набројани су насликани светитељи.³

Питање аутора деизисне плоче није се досада постављало, и она је, као још толика друга дела, приписивана непознатом мајстору. Међутим, иако нема потписа сликара, што је чест случај у нашем старом сликарству, јасне стилске одлике, палета и примењена сликарска гехника откривају мајстову личност. У студеничкој деизисној плочи препознајемо још један рад Георгија Митрофановића, нашег истакнутог сликара прве половине XVII века.

Деизисна плоча сликана је на дасци из једног комада величине 2,24 м X 27 см. Нисмо у могућности да кажемо које је дрво употребљено пошто дрвена оплата у којој је сада плоча изложена прикрива њен задњи део, а са лица је то немогуће видети услед гипсане препарације сликаног слоја. Изгледа да је тврдо дрво, врло вероватно бор који је мајстор радо употребљавао (на пример у манастиру Морачи). Иконе су међусобно издвојене испупченим оквирима издубеним из исте даске; широке су 16 см. а високе 24 см., изузев средње, иконе Христа која је квадратног облика — 24 X 24 см.⁴ Деизисна плоча је у целини добро очувана.

Допојасне фигуре деизисне групе насликане су следећим редом, с лева на десно :

свети Јаков — ... јаковъ, свети Симон — сѣѣ симон, свети Марко — сѣѣ Марко, свети Матеј — сѣѣ Матеи, свети Петар — сѣѣ Петръ, Богородица — мр ѿв, Христос — ис хс, свети Јован — сѣѣ-иѿ, свети Павле — сѣѣ-павл, свети Јован — сѣѣ иѿ, свети Лука — сѣѣ Лука, свети Андреј — сѣѣ-анд-рѣн, и свети Вартоломеј — сѣѣ вѣ-пѣолжен.

Централни део — деизисне композиције — насликан је на уобичајени начин: Христос благосиља и држи јеванђеље, Богородица и Јован окренути су према њему испружених руку у ставу молитве (сл. 1). Апостоли, по пет са сваке стране, дати су у изванредном ритму пробраних ставова, који разбијају монотонију низа ичине хармоничну целину. При посматрању апостола, идући од једног до другог лика стално наилазимо на другачије постављену фигуру, други израз и покрет (сл. 2, 3, 4, 5, 6). Тежња за разноврсношћу апостолских портрета леве и десне групе није омела мајстора у постизању целине. Кад се детаљније проанализирају насликане личности и начин на који су претстављене, открива се доследно спроведена симетрија. Тако, апостола Јакову одговара апостол Вартоломеј: оба ова крајња лика деизисне плоче претстављају млађе људе који држе свитке и окренути су један од другог у поље; апостола Симону је као пандан постављен апостол Андреј: оба импозантна старца, први без косе, други сед и

космат, држе свитке и окренути су три четврти један према другом односно ка деизису; апостола Марку јеванђелисти одговара јеванђелиста Лука: оба са јеванђељима и скоро фронтално постављеним попрсјима, а главама окренутим у страну; апостола јеванђелисти Матеју одговара јеванђелиста Јован: оба са јеванђељима и једва мало из фронталног става окренута ка деизису; и најзад апостоли Петар и Павле, први са развијеним

свитком на коме пише: *тѣ хс снѣ ва живаго* други са кодексом, окренути три четврти према деизису.

Ликови деизисне групе третирају се као појединачни портрети. Слика се трудио да изрази карактер личности и пошло му је за руком да на овој плочи да малу галерију портрета.

Сликарска техника којом су изведене иконе студеничке деизисне плоче показује све одлике рада Георгија Митрофановића: танко угравирано цртеж, местимично појачан цртежом црвенкастомрке боје; инкарнат подсликан тамном бојом (печена сијена), која је задржана на осенченим партијама лица, док су осветљени делови моделирани разним тоновима окера, ружичастом и белом бојом.

Најбитније при атрибуирању једног дела — стилске карактеристике, иду све у прилог Георгија Митрофановића. Типично за обраду лика на студеничкој деизисној плочи јесте: очи са високо постављеним рожњачама, тако да се при доњој ивици види беоњача, дуги уски нос који почиње са карактеристичним угластим сенчењем између обрва а при дну је мало повијен: сенчења око усана која стварају утисак да су крајеви усана повијени нагоре; одређени облик ушију било да су слободне или делимично покривене; сенка на челу у виду једног или два прамена косе и најзад врло снажно моделирање светлости и сене, што нарочито долази до израза при сликању старијих особа. Треба поменути и уобичаје-

Сл. 2. Апостоли Симон и Марко. — Fig. 2. Apôtres Simon et Marc.

ни начин сенчења врата у пределу грла и, нарочито, обраду руку, толико типичну за Митрофановића. Својствен му је и начин моделирања и набирања драперије са врло карактеристичним рачвастим угловима при завршетку набора.

За попрсја студеничке деизисне плоче нашли смо више аналогија са досада познатим делима Георгија Митрофановића. Тако, лик Богородице са деизисне

плоче може да се упореди са ликом Богородице на морачкој престоној икони и ликом Богородице из Благовести са хиландарских двери светог Трифуна; лик Христа са деизисне плоче са ликом на морачком иконостасу и ликом Христа на добрићевском живопису; лик апостола Симона са ликом старца престављеног десно од крста на завалској фресци „Подизање на крст“; лик апостола Марка врло је сличан у обради са ликом пророка Давида на дверима хиландарске цркве св. Трифуна; лик апостола Матеја са светим Аксентијем насликаним на фресци у Завали; лик светог Петра са ликом Петра Александријског на фресци „Визија Петра Александријског“ у Завали;

лик светог Јована са ликовима Јосифа Певца и светог Саве Освећеног на фрескама у Завали; свети Лука са ликовима вите пророка на престоној икони Богородице са пророцима у Морачи.⁵

Свим овим сличностима додајемо и истоветан дуктус слова на студеничкој деизисној плочи и осталим сигнираним Митрофановићевим делима.

Можемо закључити да је сликарска активност Георгија Митрофановића као иконописца у нашим манастирима била обимнија но што се то досада мислило. Поред недавно откривеног његовог иконописачког рада у манастиру Морачи,

где се појављује као главни мајстор при изради иконостаса, студеничка деизисна плоча драгоцен је прилог познавању Митрофановића као иконописца.⁶ Студеничке иконе нарочито су интересантне за праћење развоја мајсторовог стила. Судећи по стилским особинама, чини

нам се да бисмо их хронолошки могли сврстати између његових радова из 1616—17 у Хиландару и Морачи и оних из 1621. у Хиландару, у цркви светог Трифуна. У Студеници су ликови већ много

Сл. 3. Апостоли Матеј и Петар. — Fig. 3. Apôtres Matthieu et Pierre.

Сл. 4. Апостол Павле. — Fig. 4. Apôtre Paul.

Сл. 5. Апостоли Јован и Лука. — Fig. 5. Apôtres Jean et Luc.

Сл. 6. Апостоли Андреј и Ватроломеј. — Fig. 6. Apôtres André et Barthélemy.

мекши, ставови и покрети слободнији него на првим радовима у Хиландару и Морачи. У лику Богородице са студеничке деизисне композиције већ назиремо врхунски сликарски дOMET Георгијев, постигнут на дверима Хиландарског светог Трифуна.

Појава Георгија Митрофановића у Студеници ни мало не изненађује када се зна за тесне везе које је Студеница почетком XVII века одржавала са Хиландаром. Она уз недавне проналаске Георгијевих фресака у Завали и Добрићеву открива колико је обимна и плодна била сликарска активност Георгија Митрофановића у нашим крајевима.

Аника Сковран

Н а п о м е н е

¹ Сл. М. Ненадовић, Студенички проблеми, Саопштења Завода за заштиту споменика културе НР Србије, Београд 1957, страна 93.

² А. Сковран-Вукчевић, Фреске XIII века у манастиру Морачи, Зборник радова САН, књ. LIX, Византолошки институт, књига V, Београд, 1958, страна 168, сл. 13 и 14;

³ В. Ђурић, Једна сликарска радионица у Србији XIII века, Старице, књ. XII, 1961.

⁴ А. Василић, Ризница манастира Студенице, Београд 1957, страна 52, сл. 21а,б.

⁵ Наше мере и мере у наведеном каталогу студеничке ризнице не подударују се потпуно.

⁶ И. Здравковић — А. Сковран, Манастир Завала, Наше старине VI, Сарајево 1959, страна 37—63.

⁷ О делима и раду Георгија Митрофановића у манастиру Морачи расправља се опширније у студији о овом споменику која је у припреми.

LA PLAQUE DE DEISIS A STUDENICA, OEUVRE DE GEORGIJE MITROFANOVIĆ

Dans l'église de St. Nicolas du monastère Studenica se trouve une plaque de Déisis, qui avait fait partie de l'ancienne iconostase. Gardée auparavant dans l'Eglise du Roi, elle fut transportée dans l'église de St. Nicolas lors des travaux effectués récemment en vue de la conservation du monastère et de l'aménagement du trésor. Par ses proportions, cette plaque fait si bien partie de l'intérieur de l'église de St. Nicolas que nous sommes portés à croire qu'elle a repris la place qui lui fut destinée à l'origine et qu'elle avait occupée jadis.

Lors des travaux de conservation, on a découvert dans les murs les ouvertures servant pour les poutres de l'iconostase. Cela permet de conclure que, autrefois, l'église de St. Nicolas avait possédé une iconostase.

Au Catalogue du monastère Studenica, laissé par A. Vasilić, sous le numéro 29, on mentionne cette plaque comme faisant partie de l'iconostase datant du XVIe siècle et comme l'oeuvre d'un maître de pays.

Jusqu'ici, on ne s'était point demandé quel était l'auteur de cette plaque: de même que tant d'autres oeuvres, elle avait été attribuée à un maître anonyme. Cependant, quoiqu'elle ne porte aucune signature, ce qui est souvent le cas de nos peintures anciennes, les traits caractéristiques du style, la palette et le procédé technique du peintre découvrent sûrement le maître à qui nous la devons. A savoir, dans la plaque de Déisis du monastère Studenica nous reconnaissons

une des oeuvres de Georgije Mitrofanović, notre éminent peintre de la première moitié du XVIIe siècle.

L'activité de Georgije Mitrofanović comme peintre d'icônes dans nos monastères était bien plus féconde qu'on ne l'avait supposé jusqu'ici. Outre ses icônes, découvertes récemment au monastère de Morača, où il nous apparaît comme maître en chef lors de l'exécution de l'iconostase, la plaque de Déisis du monastère Studenica, est un apport précieux, qui nous permet d'avoir une juste idée de Mitrofanović comme peintre d'icônes. Les icônes de Studenica sont particulièrement intéressantes, car elles nous permettent de suivre le développement du style de ce maître. A en juger d'après ce style, nous croyons pouvoir dater les icônes de Studenica entre 1616— 1617, quand Mitrofanović exécuta ses icônes de Hilandar et de Morača, et 1621, quand il exécuta celles de l'église de St. Trifun, au monastère de Hilandar. A Studenica, les figures sont bien moins rigides, les attitudes et les gestes plus déliés que dans ses premières oeuvres de Hilandar et de Morača. La Vierge de la plaque de Studenica fait déjà pressentir l'apogée du peintre qu'il atteint sur la porte de l'iconostase à l'église de St. Trifun de Hilandar.

L'apparition de Georgije Mitrofanović à Studenica n'est point surprenante, étant donné les relations étroites que le monastère de Studenica entretenait au début du XIIe siècle avec celui de Hilandar.

A. Skovran